

УДК 316.1
П78

Рекомендовано до друку
Вченою радою факультет соціології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол №11 від 22 травня 2019 року)

П78 **Проблеми розвитку соціологічної теорії: Спільноти: суспільна уява і практики конструювання.** Матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми розвитку соціологічної теорії: Спільноти: суспільна уява і практики конструювання», 18-19 квітня 2019 р., (м. Київ) / Наукове видання / Київський національний університет імені Тараса Шевченка [під ред. к. ф.-м. н. Горбачика А. П., д. соц. н. Куценко О. Д., д. соц. н. Судакова В. І., д. соц. н. Мазурика О. В., д. соц. н. Петрушиної Т. О. к. ф.-м. н. Сидорова М. В.-С.]. – К.: Логос, 2019. – 240 с.
ISBN

У збірнику зібрані наукові доповіді учасників XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми розвитку соціологічної теорії: Спільноти: суспільна уява і практики конструювання» (м. Київ, 18-19 квітня 2019 року).

Для наукових працівників, аспірантів, викладачів і студентів, які навчаються за спеціальністю «Соціологія», а також усіх, хто цікавиться питаннями розвитку сучасної соціологічної науки.

Статті, включені до збірника, друкуються в авторській редакції.

ISBN

© Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, 2019
© Інститут соціології НАН України, 2019
© Соціологічна асоціація України, 2019

Резнік В.С.

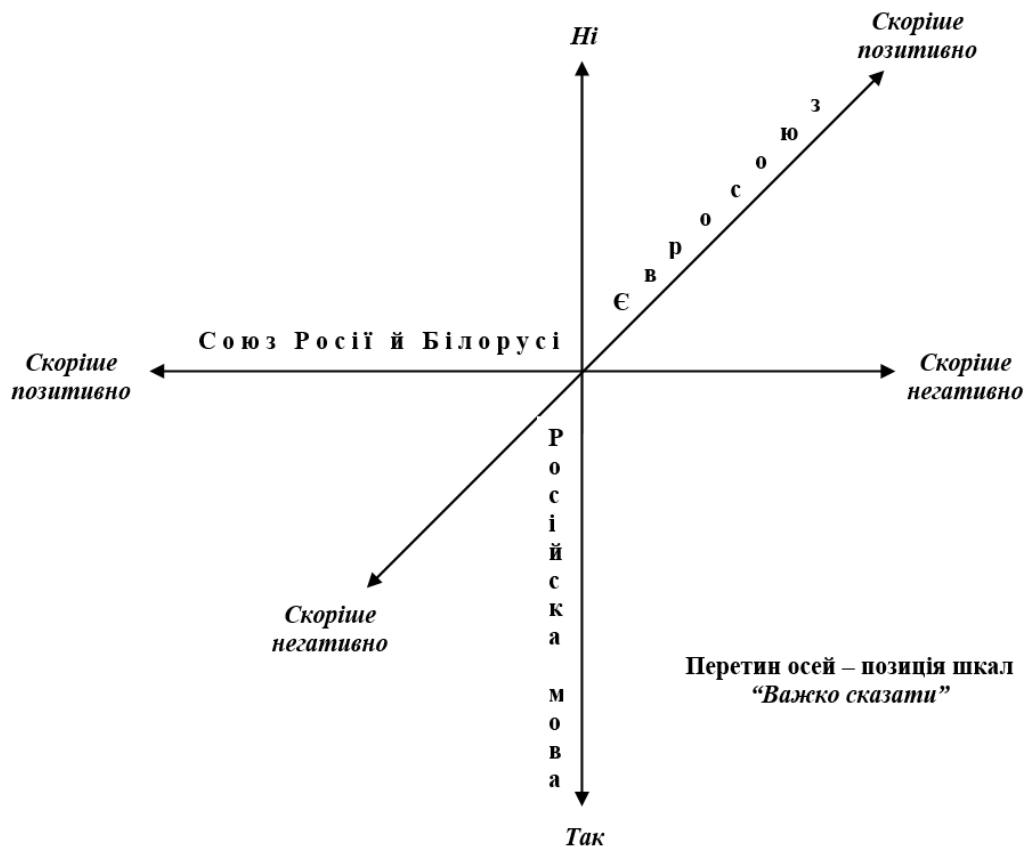
*Інститут соціології НАН України, доктор соціологічних наук, доцент,
завідувач відділу історії та теорії соціології, Київ*

СПІЛЬНОТИ ПРОРОСІЙСЬКИ ТА ПРОЄВРОПЕЙСЬКИ ЗОРІЄНТОВАНИХ ГРОМАДЯН В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ДИНАМІКА СПІВВІДНОШЕННЯ

Сучасне українське суспільство розмежоване за геополітичними та мовними орієнтаціями. Ці орієнтації у масовій свідомості можна спостерігати на підставі даних загальнонаціонального соціологічного моніторингу*. Показники цього моніторингу уможливають відстеження ставлень до “ідеї приєднання України до союзу Росії й Білорусі”, “вступу України до Європейського Союзу” та думки стосовно необхідності “надати російській мові статусу офіційної в Україні”. Відтак з’ясування особливостей диференціації опитуваних за їхніми геополітичними та мовними орієнтаціями має враховувати локалізацію їхніх самовизначень в умовному просторі, що його моделюють шкали трьох вихідних зазначених показників моніторингу (рис. 1).

---

* Загальнонаціональний соціологічний моніторинг з 1992 року проводить Інститут соціології НАН України у перебігу здійснення багаторічного проекту “Українське суспільство: моніторинг соціальних змін”. Керівник проекту – В.Ворона, автори програми проекту – Є.Головаха і Н.Паніна. Статистичне забезпечення проекту та архіву накопичуваних масивів соціологічних даних на базі програмного пакету ОСА для Windows та ОСА New Line – А.Горбачик та О.Горбачик. Вибірка загальнонаціональних моніторингових опитувань 1992–2018 років пропорційно репрезентує доросле (віком від 18 років) населення 24 областей України (у 2015–2018 роках опитування не охопило окремі райони Донецької та Луганської областей (ОРДЛО), що потрапили під контроль сепаратистсько-терористських угруповань), АР Крим (за винятком 2014–2018 років, коли опитування у Криму після його анексії Росією не проводилось) та м. Києва. За типом побудови ця вибірка триступенева, стратифікована, випадкова, із квотним скринінгом на останньому щаблі (автори вибірки: Н.Паніна, М.Чурилов). Опитування проведені за методом самозаповнення анкет у травні 1992 р. (N = 1752), травні 1999 р. (N = 1810), січні 2000 р. (N = 1810), січні 2001 р. (N = 1800), лютому-березні 2002 р. (N = 1799), лютому 2003 р. (N = 1800), лютому 2004 р. (N = 1800), березні 2005 р. (N = 1800), квітні 2006 р. (N = 1800), квітні 2008 р. (N = 1801), березні-квітні 2010 р. (N = 1800), квітні-травні 2012 р. (N = 1800), червні-липні 2013 р. (N = 1800), липні-серпні 2014 р. (N = 1800), червні-липні 2015 р., (N = 1802), червні-липні 2016 р. (N = 1802), червні-липні 2017 р. (N = 1800) та вересні-жовтні 2018 р. (N = 1800). В 1992–2014 роках польовий етап дослідження організував центр “Соціс”, у 2015–2018 роках – Благодійний фонд “Інтелектуальна перспектива”.

Рисунок 1. Модельований 3-вимірний простір мовно-геополітичного самовизначення опитуваних

Статистичне моделювання мовно-геополітичного розмежування в Україні здійснене за консультативної допомоги А.Горбачика [1]. Отримана модель наразі доповнена аналізом даних моніторингових досліджень Інституту соціології НАН України за 2017 та 2018 роки. Зокрема, припущення про спільний чинник, що зумовлює мовні та геополітичні орієнтації тестувалося за допомогою експлораторного факторного аналізу*. У результаті на кожному річному масиві даних було виокремлено один фактор із власним значенням більше одиниці та часткою поясненої дисперсії більше 50% (табл. 1).

* Процедури факторизації підлягали безпосередньо вимірювані показники мовної та геополітичних орієнтацій (рис. 1). При цьому позиціям їх шкал відповідали такі значення балів: 1 бал – позитивне ставлення до “Союзу Росії й Білорусі”, негативне ставлення до “Євросоюзу”, згода із думкою про підвищення статусу “Російської мови”; 2 бали – позиція невизначеності “Важко сказати” для всіх показників; 3 бали негативне ставлення до “Союзу Росії й Білорусі”, позитивне ставлення до “Євросоюзу”, незгода із думкою про підвищення статусу “Російської мови”.

Таблиця 1.**Матриці факторних навантажень 1-факторної моделі (метод головних компонентів)**

Рік опитування	Безпосередньо вимірювані показники			Частка поясненої дисперсії, %	Об'єкти аналізу, n
	Російська мова	Союз Росії й Білорусі	Євросоюз		
2000	0,818	0,846	0,531	55,5	1798
2002	0,825	0,834	0,524	55,0	1781
2004	0,809	0,811	0,441	50,1	1783
2005	0,817	0,812	0,629	57,5	1795
2006	0,840	0,817	0,638	59,4	1800
2008	0,821	0,838	0,671	60,9	1795
2010	0,820	0,823	0,589	56,6	1793
2012	0,785	0,805	0,628	55,3	1788
2013	0,737	0,825	0,762	60,1	1790
2014	0,811	0,871	0,847	71,1	1782
2015	0,783	0,830	0,801	64,8	1755
2016	0,822	0,848	0,757	65,6	1798
2017	0,781	0,817	0,721	59,9	1753
2018	0,784	0,809	0,724	59,8	1800

Впродовж всього часу спостережень виявлений фактор був здебільшого найсильніше пов'язаним із орієнтаціями на “російську мову” та “союз Росії і Білорусі”. Відтак цей фактор інтерпретовано як “проросійську зорієнтованість” опитуваних. Класифікація їх за цією зорієнтованістю здійснена шляхом швидкого кластерного аналізу методом К-середніх. Процедура кластеризації застосувалася у просторі шкал безпосередньо вимірюваних показників мовної та геополітичних орієнтацій (рис. 1). При цьому позиціям шкал даних показників відповідали такі ж значення у балах, як і при процедурі факторизації їх. У такий спосіб отримано класифікацію у вигляді 2-кластерного рішення (табл. 2).

Таблиця 2.**Результати кластерного аналізу: наповненість кластерів, класифіковані та некласифіковані об'єкти (опитувані), n**

Рік спостереження	Наповненість		Класифіковані об'єкти	Об'єкти, що залишилися поза класифікацією
	Кластер 1	Кластер 2		
2000	957	841	1798	12
2002	737	1044	1781	18
2004	724	1059	1783	17
2005	1095	700	1795	5
2006	781	1019	1800	0
2008	756	1039	1795	6
2010	843	950	1793	7
2012	1001	787	1788	12
2013	787	1003	1790	10
2014	726	1056	1782	18
2015	659	1096	1755	47
2016	720	1078	1798	4
2017	1118	635	1753	47
2018	1068	732	1800	0

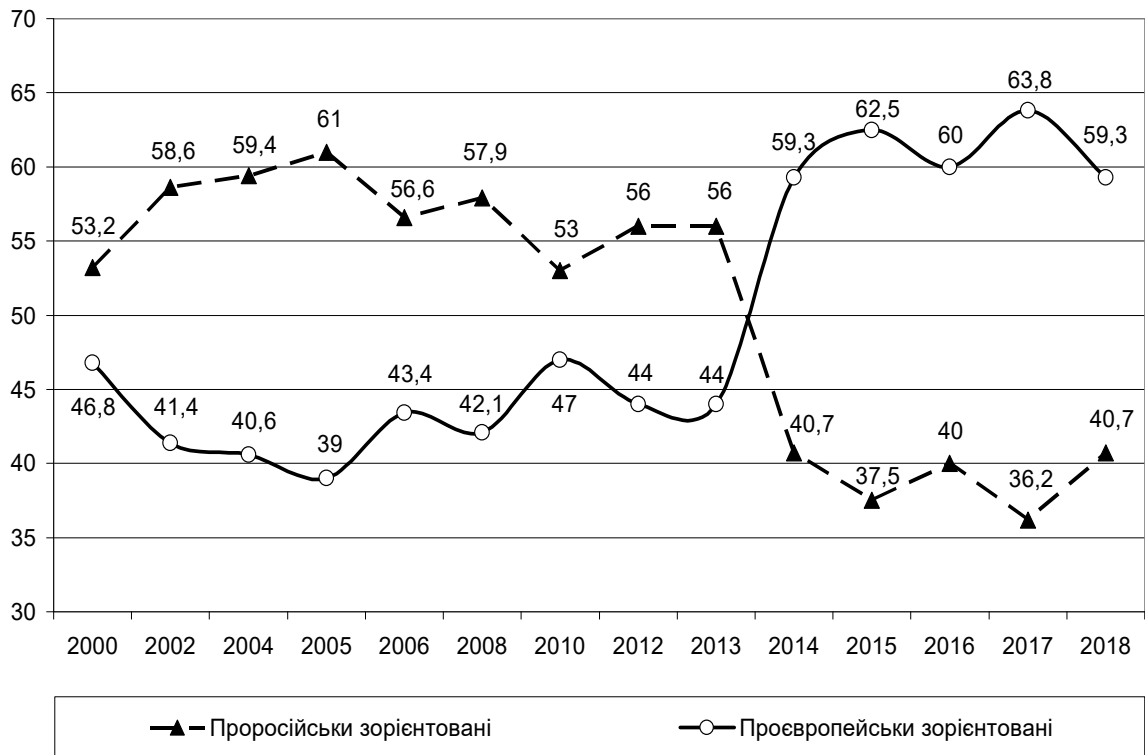
На кожному масиві даних за певний рік опитування отримано по 2 кластери, що є внутрішньо однорідні та суттєво відмінні між собою. Інтерпретація отриманих 2-кластерних змінних кожного року здійснена на основі порівняння фінальних центрів їх кластерів (табл. 3).

Таблиця 3

Фінальні центри кластерів, М (діапазон шкал вихідних показників: 1–3 бали)

Рік	Російська мова		Союз Росії й Білорусі		Євросоюз	
	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 1	Кластер 2
2000	1,30	2,62	1,32	2,69	2	3
2002	2,65	1,24	2,40	1,13	3	2
2004	2,80	1,20	2,12	1,20	2	2
2005	1,31	2,72	1,23	2,55	2	3
2006	2,84	1,17	2,28	1,14	3	2
2008	2,82	1,23	2,35	1,13	3	2
2010	2,81	1,20	2,17	1,10	2	2
2012	1,30	2,84	1,22	2,28	2	3
2013	2,81	1,59	2,52	1,23	2,69	1,70
2014	1,39	2,71	1,51	2,84	2	3
2015	1,44	2,90	1,71	2,82	1,65	2,71
2016	1,43	2,80	1,53	2,85	1,52	2,63
2017	2,74	1,42	2,86	1,66	2,68	1,65
2018	2,74	1,43	2,80	1,63	2,63	1,68

Опитувані проросійського кластеру здебільшого (а) згодні із необхідністю надання російській мові статусу офіційної в Україні, (б) позитивно ставляться до ідеї приєднання України до союзу Росії й Білорусі, (в) неспроможні визначитися із ставленням у 2000–2012 і 2014 роках та негативно ставляться у 2013 і 2015–2018 роках до вступу України до Європейського Союзу. Опитувані проєвропейського із кластерів здебільшого (а) заперечують необхідність надання російській мові статусу офіційної в Україні, (б) негативно ставляться до ідеї приєднання України до союзу Росії й Білорусі і (в) позитивно – до вступу України до Європейського Союзу. Таким чином, 2-кластерне рішення виокремлює проросійськи та проєвропейськи зорієнтованих (рис. 2).

Рисунок 2. Динаміка співвідношення часток проросійськи та проєвропейськи зорієнтованих опитуваних (%)

Список використаних джерел

1. Резнік В. (Де)легітимація соціального порядку та уподобання щодо модернізації його засад в сучасній Україні: передумови і тенденції / Володимир Резнік // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2017. – №1. – С. 65–102.

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

Степаненко В. П. Сучасні спільноти у пошуках спільного: поміж реальністю традицій і уявою постмодерних множинностей.....	4
Судаков В. І. Особливості теоретичного відображення комунікативних суперечностей процесу інтеграції соціальних спільнот	7
Aydingün A. The Impact of Deportation and Forced Migrations on the Identity of Crimean Tatars: A Transnational Community	9
Резнік В. С. Спільноти проросійськи та проєвропейськи зорієнтованих громадян в сучасній Україні: динаміка співвідношення	12
Шелухін В. А. Український соціологічний інститут і Український інститут громадознавства у документах: до століття першої професійної організації в Україні	16